

TÜRKİYE'DE KÜRESELLEŞMENİN ETKİSİYLE YAŞANAN YOKSULLUĞUN TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF POVERTY IN TURKEY UNDER GLOBALIZATION AND TURKEY-
EUROPEAN UNION RELATIONS

Muhabbet DOYRAN*

Öz.

Küreselleşme, olarak nitelendirilen yeni ekonomi anlayışında devletin ekonomiden işletmeci olarak yer alması istenmemektedir. Devletin yerine özel sektörün ekonomide etkin olmasının tercih edildiği bu sistemin amacı dünyadaki kamu işletmelerinin özelleştirilmesidir. Türkiye, 1980'li yıllardan itibaren yaşadığı ekonomik ve siyasi krizler sonucu pek çok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Ekonominin çeşitli sektörlerinde iş kayıpları yaşanmaya başlamış, bunun sonucunda kırsal kesimden, kentlere yoğun göç olmuş, kentlerde yoksulların yaşadığı bölgelerde büyümeler oluşmuştur. Gelir dağılımının bozulması, eşitsizlikleri beraberinde getirmiş, eğitimden, kültüre kadar sosyal sorunlara temel teşkil etmiştir. Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (UPF) tarafından gelişmekte olan ülkeler statüsünde nitelendirilen Türkiye, bu kurumlarla işbirliği yapmıştır. Türkiye'deki gelir dağılımının bozulması, işsizliğin artması, yoksul oranının yükselmesinin nedeni olarak gösterilen bu kurumlardan DB, yoksullukla mücadelede Türkiye'de bazı projeleri desteklemiştir. Orta Doğu'da yaşanan krizlerin ardından Türkiye'ye doğru hızlı ve büyük mülteci akını olmuştur. Türkiye'de yoksul sayısının artmasına ve yoksulluğun derinleşmesine sebep olan bu siyasi politikalar, sosyal problemlerin kaynağını oluşturmuştur. Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik sürecinde müktesebata uyum çerçevesinde çalışmalar yürüten Türkiye'nin ekonomisinde yaşadığı sorunlar, süreç için önem arz etmektedir. Sosyal sınıflar arasında her alanda yaşanan eşitsizler, insani gelişimde raporlarında sürekli gerileme, Türkiye'nin Batı'ya entegre olmasında önemli bir sorun haline gelmiştir.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk, İşsizlik, Sosyal Problemler Eşitsizlik, Gelir Dağılımı.

Abstract

For globalization, the state was not asked to take part in the economy as an operator. The privatization of public enterprises in the world, in which the private sector is requested to replace the state, is among the aims of this system. The Increasing immigration from rural areas to cities as a result of unemployment has led to the growth of ghettos in cities. The deterioration of income distribution has brought along inequalities and has formed the basis of social problems from education to culture. Turkey, which is described as developing countries by the World Bank (WB) and the International Monetary Fund (UPF), has cooperated with these institutions. Showing the reason for the deterioration of income distribution in Turkey, the increase in unemployment and the increase in the poverty rate, as one of these institutions WB, has supported some projects in Turkey for the fight against poverty. These political policies, which led to the increase and the deepening of poverty in Turkey, created the source of social problems. The problems experienced in the economy of Turkey, which carries out studies within the framework of harmonization with the acquis in the membership process to the European Union (EU), are important for the process.

Keywords: Poverty, Unemployment, Social Problems, Inequality, Income Distribution.

* Öğretim Görevlisi Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mail: doyanmuhabbet@hotmail.com. ORCID 0000-0001-7097-3885.

** Bu çalışma 17-18 Kasım 2021 tarihleri arasında düzenlenen "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Sempozyumu"nda sunulan ve özet olarak yayınlanan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Ülkeden ülkeye farklılık gösteren ve en genel tanımıyla asgari düzeyde gıda ihtiyacı başta olmak üzere barınma, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olan yoksulluk, Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren yürütülen neo-liberal ekonomik politikalar ve buna bağlı olarak sürdürülen sosyal politikalarla giderek derinleşmiştir. Küreselleşme olgusuyla ulus-devlet anlayışının değiştirilerek bütünleşik Batı merkezli bir ekonomik modelin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Devletlerin, kamu işletmelerinden, ekonomiye yön veren politikalarından uzaklaşması, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi olarak nitelendirilebilecek küreselleşme ile Türkiye’de önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye’nin dört bir yanında yer alan Kamu İktisadi Teşekküllerinin (KİT) özelleştirilmesiyle birçok kamu kuruluşu kapatılmış, işten çıkarmalar ile işsizlik sayısı artmıştır. Bu kırsal kesimden, kentlere yoğun göçün her geçen gün artması, kentlerde gettoların büyümesine sebep olmuştur. Gelir dağılımının bozulması, eşitsizlikleri beraberinde getirmiş, eğitimden, kültüre kadar sosyal sorunlara temel teşkil etmiştir. Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından gelişmekte olan ülkeler statüsünde nitelendirilen Türkiye, uluslararası kurumlarla işbirliği yapmak zorunda kalmıştır. Türkiye’deki gelir dağılımının bozulması, işsizliğin artması, yoksul oranının yükselmesinin nedeni olarak da gösterilen bu kurumlardan DB, yoksullukla mücadelede Türkiye için hazırlanan bazı projeleri desteklemiş; ancak sorunlar çözümlenememiştir. Bunun yanı sıra Orta Doğu’da yaşanan krizlerin ardından Türkiye’ye doğru hızlı ve büyük sığınmacı akını başlamış, bu durum Türkiye’de yoksulluğun daha da derinleşmesinde etkili olmuştur.

Türkiye, toplum hayatının her alanında insan haklarının korunması, eşitlik, adalet, hukukun sağlanması, çalışma hayatının ve sosyal güvenlik gibi konularda hem Birleşmiş Milletler (BM), hem de Türkiye üyesi olmayı istediği Avrupa Birliği’nin (AB) temel sözleşmelerini imzalamış ve iç hukukuna aktarmıştır. BM, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini (İHEB), ikiz sözleşmeler olarak nitelendirilen Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS) ile Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesini (MSHS) ; ayrıca Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ) ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini (AİHS) imzalamıştır Türkiye. Anayasanın 90. maddesi gereği yürürlüğe girmiş olan uluslararası sözleşmeleri kanun hükmünde saymış ve iç hukukun üzerinde kabul etmiştir. (T.C. RG), 1982, s. 22). Bu sözleşmelerden 59 maddeden oluşan AİHS, İHEB temelinde hazırlanmış, 3.9.1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmeyle Avrupa Komisyonu (AK), demokrasi içinde yaşayabilmek için temel insan hak ve özgürlüklerini güvence altına almak, birlik kurmak ve üyeler arasında sıkı bir bağ oluşturmak

istemmiştir. Bu nedenle sözleşmede yer alan hak ve hürriyetler, İHEB’ye göre ayrıntılı şekilde açıklanmış, sınırları tespit edilmiş ve üye devletlerin sözleşme hükümleri uygulayıp uygulamadıklarının kontrolü için de yargı denetimi getirilmiştir. AİHS, ekonomik ve sosyal haklar açısından eksik kalmış, bu durum 1961’da kabul edilen, 26.2.1965 tarihinde yürürlüğe giren ASS’nin hükümleriyle giderilmiştir (Argun, 1999, s. 396-412). Türkiye’nin hukuki anlamda eklemlediği Batı’daki gelişmişliği yakalayamaması, tam tersine sosyal ve ekonomik olarak geri kalması, demokratik teamüllerden uzaklaşması ile toplumdaki sınıflar arasında eşitsizliklere ve gelir dağılımında bozulmalara sebep olmuştur. Türkiye’nin 2000’li yıllarda AB’ye üyelik sürecinde yaşadığı sorunlar giderek artmıştır

Türkiye’de yoksul sayısının artmasına ve yoksulluğun derinleşmesine sebep olan ekonomik, siyasi ve sosyal politikaların etkisini araştırıldığımız çalışmamız tarihi süreç içinde incelenmiş, temel ve bunları destekleyen yardımcı kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmamızda bazı kurum ve örgüt isim kısaltmaları, Türkiye’de genel olarak bilinen ve kullanılan şekliyle yer almıştır.

1. Küreselleşmenin Türkiye’ye Etkisi

Küreselleşme kelimesi yaygın olarak 1980’li yıllardan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. David Harvey’e göre, son yıllarda ‘küreselleşme’ kelimesi, düşüncelerin dünyanın işleyişinin organize edilmesinde bir anahtar kelime haline gelmiştir (Harvey, 1995, s. 1). John Tomlinson’a göre küreselleşme, modern sosyal hayatı biçimlendiren, sürekli gelişen ve durmadan yoğunlaşan karşılıklı bağlantılar ağı ve karşılıklı bağımlılıklardır (Tomlinson, 2006, s. 1). McGrew’a göre ise küreselleşme, belirgin bir şekilde yoğunlaşan uluslararası, karşılıklı bağlantılardır. Bu bağlantılar; büyüyen ağ, bilgi akışı, ticari işlem ve toplum ve devletler ötesi ilişkilerdir (McGrew, 1998, s. 299). Küreselleşmenin hızlanmasında ve bütünleşmede bölgesel ya da genel yapılanmaların etkisi büyüktür. Dünya Bankası (DB), IMF, AB bu yapılar arasındadır ve küreselleşmeye yön veren önemli oluşumlardır.

DB’nin 2002 yılında yayınladığı ‘Globalization, Growth, and Poverty’ başlıklı raporuna göre küreselleşme, tüm dünyadaki ekonomilerin ve toplumların birleşmesidir (World Bank, 2002, s.1). IMF’e göre ise küreselleşme; özellikle malların, hizmetlerin ve sermayenin sınırlar ötesindeki artan bütünleşmesidir (IMF, 2008, s. 2). Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi’nin yaptığı tanıma göre ise küreselleşme, dünyadaki tüm ülkelerin, liberalleşmenin sonucu olarak gittikçe gelişen ekonomik bütünleşmesidir (European Union, 2017, s. 2).

Küreselleşmenin siyasi, ekonomik ve sosyal unsurları bulunmaktadır. Teknolojide yaşanan gelişmeler, siyasi olarak Berlin Duvarının yıkılması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ve Doğu Bloğunun çökmesi ile küreselleşme hız kazanmış, ekonomide önemli gelişmeler yaşanmıştır (Gökdere, 2001, s. 77).

Bu tanımlamalara göre küreselleşme dünya ekonomik yapısının, işleyişinin geleneksel yapıdan uzaklaşarak, ekonominin tüm ülkeler bazında bağların kuvvetlenmesi, mal, hizmet, sermaye, finans piyasalarının yoğun bir etkileşim içinde olmasıdır. Ulusal sınırların açılması konusunda katı tutumdan vaz geçilmesi, özellikle gümrük duvarlarında indirimle gidilmesiyle dünyada sermaye, mal, hizmet ve işgücü hareketliliği artmıştır (Adıgüzel, 2013, s. 6-7).

BM'nin ikiz kuruluşu olarak nitelendirilen IMF ve DB'nin desteği ile Türkiye'de 24 Ocak 1980'de neo-liberal dünya düzeni içinde yer almak amacıyla serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir (İnan, 2019, s. 610). Bu dönemde, uluslararası ticaretin gelişmesiyle birlikte Türkiye'de 1980'lerden itibaren dış ticaret hacmi her geçen gün artmıştır. İhracat ürünlerindeki artış, ihracata yönelik imalat girdilerinin ithalatını da arttırmıştır. İthalat her zaman ihracat oranında fazla olması nedeniyle dış ticaret açığı meydana gelmiş ve bu açık giderilememiştir. 2010'de Türkiye'de, Ocak-Temmuz 2021 döneminde ihracat 121.325.000.000 ABD Doları, ithalat 146.802. 000.000 ABD Doları olarak gerçekleşmiş, 25.477.000.000 ABD Doları dış ticaret açığı meydana gelmiştir. Temmuz ayında en çok ihracat yapılan ülke Almanya, en fazla ithalat yapılan ülke ise Çin olmuştur. Türkiye'nin gelişmiş ülke ekonomileriyle bütünleşmesi sağlayamadığından Dünya ticaretinde ileri teknoloji gerektiren ürünlerin üretiminde sermaye yatırımları yapılamamış, dünyadaki bu talebe cevap verilememiştir. Bunun sonucunda yüksek teknolojili ürünlerin imalat sanayi ihracatı içindeki payı oldukça düşük %2,9 olarak gerçekleşmektedir (TUİK, 2021).

Küreselleşmenin Türkiye'deki en önemli etkisi KİT'lerin özelleştirilmesidir. IMF ile yapılan Stand-by anlaşması gereği KİT'lerin özelleştirilmesi planlanmıştır. Devlet teşekkülleri ve işletmeciliği olan bu kurumlarda 1999'da 219.581 işçi, 161.750 memur ve teknik personel çalışmıştır. Özelleştirme kapsamına almak amacıyla KİT kapsamında çıkarılan Türk Telekomünikasyon A.Ş. toplam çalışan sayısı ise 306.117 kişiydi. Çalışanların bir kısmı emekliliğe teşvik edilmiş, bir kısmı kapatılan işyerleri nedeniyle işsiz kalmış, bir kısmı da özelleştirme nedeniyle başka kurumlara geçmiştir. Özelleştirilen kurumların çalışma alanları çok farklı olduğundan işsiz kalan insan sayısı oldukça artmıştır (DPT, 2001, s. 69). Kumaş fabrikalarından, gübre fabrikalarında, şeker fabrikalarında; ayrıca haberleşme, ulaşım gibi pek çok hizmet sektöründe, üretim ve hizmet ya düşürülmüş ya da tamamen sonlandırılmıştır. Yeni

istihdam alanlarının yaratılmaması sonucu da işsizlik her geçen gün artmıştır. DB, hükümetin özelleştirme programını desteklemek; özelleştirmelerin sosyal ve ekonomik olumsuz etkilerini hafifletmek amacıyla taahhüt tutarı 465.000.000 ABD Doları olan “Özelleştirme Sosyal Destek Projesini” hayata geçirmiştir (The World Bank, 2005).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluşundan itibaren çağdaş dünya ile bütünleşmek için Avrupa ile ilişkilerini geliştirmiştir. AB’nin 1999’da Helsinki’de gerçekleştirilen zirvesinde Türkiye’nin aday ülke ilan edilmesiyle birlikte Türkiye AB’ye siyasi, sosyal ve ekonomik olarak uyum sağlama yönünde Türkiye’nin yol haritası niteliğinde olan Katılım Ortaklığı Belgeleri hazırlanmıştır. Türkiye’nin AB müktesebatına uyum değerlendirmesi İlerleme Raporları ile sağlanmıştır (DPT, 2003, s. 39) .

Jeopolitik konumundan dolayı Doğu, Batı arasında köprü konumunda olan Türkiye siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıklar içermektedir. Bu farklılıklarından dolayı AB, büyük bir ekonomiye sahip olan Türkiye’yi büyük bir pazar olarak görmüştür. Uluslararası Avrupa şirketleri Türkiye pazarına girmiştir. Ekonomik alanda küreselleşme ile sermayenin, malların serbest dolaşımı dış ticaret hacminin büyümesi sağlanarak büyük ve güçlü ekonomilere sahip ülkeler gelişmekte olan ülkelere serbestçe mallarını satabilmektedir. Bütünleşik bir Avrupa içinde yer almak isteyen Türkiye bu olanaklardan yararlanmak istemiştir. AB, bu bütünleşme için “uyum” olarak nitelendirdiği normlar belirlemiştir. AB ülkelerinin uyum sağladığı bu normlar arasında devlet tekelinin kaldırılması, ortak ticaret politikalarının belirlenmesi, kamu ihalelerinin şeffaflığı yer almaktadır (Baykal, vd. 2005, s. 24). Diğer yandan küreselleşme sürecinde önemli etkisi olan AB’nin Türkiye için 2001 ve 2003’te hatırladığı Katılım Ortaklığı Belgelerinde binlerce çalışana ve ülkeye önemli katma değeri olan pek çok KİT’in sosyal boyut dikkate alınarak özelleştirilmesi talep edilmiştir. Buna karşın Türkiye’nin hazırladığı Ulusal Programlarda TÜPRAŞ; PETKİM, THY, ERDEMİR, SEKA gibi büyük kuruluşların özelleştirilmesi yer almıştır (“Programın bedeli 120 bin işsiz” 2001).

Küreselleşmenin diğer bir etkisi 1998’de Orta Asya’da başlayıp, ABD’yi dolayısıyla tüm dünyayı etkileyen banka ve finans sektörlerinde görülmüştür. Türkiye de bundan etkilenmiş 19 Şubat 2001’de ekonomik krizle birlikte siyasi kriz yaşanmıştır. Bunun sonucunda bir yıl içinde yaklaşık 2.000.000 çalışan işini kaybetmiştir (“Bakan Okuyan, iş güvencesi AB’ye karşı bir taahhüttür”, 2002). DB, toplumun en kırılgan grubu olan yoksul kesimi Diğer bir küresel kriz 2008’de yaşanmıştır. ABD’de bankalarda ve emlak yatırım kuruluşlarında başlayan kriz İngiltere, Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde ortaya çıkmış, Japonya da etkili olmuştur. Bu küresel kriz aralarında Türkiye’nin de bulunduğu gelişmekte olan ülkeleri çok daha fazla etkilemiştir.

Türkiye'nin krizlerin ardından daha büyük sorunlar yaşamasının sebebi olarak, siyasi iradenin ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda yapısal değişikliğe gitmemesi gösterilmiştir (Eğilmez, 2018, s. 51-55).

2. Yoksulluğun Ölçülmesi

DB tarafından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iktisadi değerlendirme ölçütleri Dünya'nın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir sorun haline gelmiştir. Yoksulluğun tanımı çeşitli faktörler temel alınarak yapılmaktadır. Dar anlamıyla en temel gereksinimlerin bile karşılanamadığı mutlak yoksunluk, geniş anlamıyla, içinde yaşanılan topluma göre normal kabul edilen hayat standartlarından yoksun olma hali olan göreceli yoksulluk. Bunların yanı sıra, objektif, sübjektif, gelir yoksulluğu, insani yoksulluk, kırsal-kentsel yoksulluk, çalışan yoksullar ve kadın yoksulluğu tanımları yapılmaktadır (Topgül, 2013, s. 277). Ünlü ekonomistlerden Adam Smith'e göre yoksulluk tanımı; "Temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen ancak kişisel kaynakların yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılmaları engellenmiş olanlardır" şeklindedir (Kızıler, 2017, s. 81)

Yoksulluk tanımı DB tarafından daha ziyade parasal gelir açısından değerlendirilmekte, belli bir gelir seviyesinin altında kalanlar yoksul olarak nitelendirilmektedir. Başka bir ifadeyle DB, yoksulluğu belli bir gelir seviyesinin altında kalmak olarak tanımlamaktadır. Yoksulluk ile ilgili çalışmaları ve hesaplamaları TÜİK tarafından 2002 yılından itibaren yapılmaktadır. Bu nedenle her yıl hane halkı bütçe anketi tüketim harcama verilerine dayanarak çeşitli yöntemlerle yoksulluk sınırları ile oranları belirlenmektedir. (Çalışkan, 2012, s. 104).

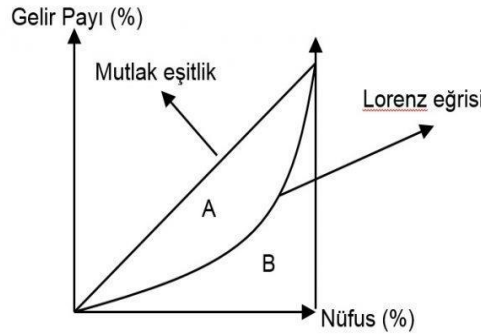
Bir ülkede gelir eşitsizliği belirlemenin amaçlarından biri de gelir dağılımında meydana gelen değişiklikler ile gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere göre durumunu tespit etmek, gerekli önlemleri almak ve gerekli politikaları oluşturmaktır. Bu amaçla geliştirilen ve uluslararası geçerliliği olan çeşitli ölçümler yapılmaktadır. İnsani yoksulluğun sınırlarını belirlemek ve olması gereken ön koşulları ölçebilmek için aranması gereken beş öge bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; Kişi başına düşen gıda arzı, bebek ölümleri, çocuk işgücü, yaşama ümidi ve İnsani Gelişme Endeksi (İGE). Bu yoksulluk ölçümlerine okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, yetersiz ana-çocuk sağlığı, önlenebilir hastalıklara yakalanma riskleri de eklenmiştir (Açıkgöz & Yusufoglu, 2012, s. 86) Yoksulluğun ölçülmesinde alanda en yaygın olarak kullanılan yöntemler Gini katsayısı ve Lorenz Eğrisi, Yoksulluk Sınırı (YS), Yüzdelik Dilim Yöntemi (YDY) ve İGE.

1.1. Gini katsayısı ve lorenz eğrisi

Ülkelerdeki gelir dağılımı eşitsizliklerinin ölçümünde, Gini Katsayısı ve Lorenz Eğrisi en yaygın kullanılan göstergelerdendir. Gini katsayısı ve Lorenz eğrisiyle hesaplanan gelir eşitsizliğini ölçmede en yaygın olarak kullanılan hesaplamadır. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Katsayı 1’e eşit olduğunda “tam eşitsizlik”, 0’a eşit olduğunda ise “tam eşitlik” sağlanmıştır. (Öztürk & Çetin, 2009, s. 2666)

Lorenz eğrisi, gelir ve milli servetin ülke içindeki dağılımındaki eşitsizliğin grafik biçimindeki gösterimidir. Eğri, karenin köşegenini uç noktalarda kesmektedir. Grafiğin dikey ekseninde ‘gelirin birikimli payları’ yer alırken yatay ekseninde ise ‘nüfusun birikimli payları’ yüzde olarak gösterilmektedir. Köşegen, nüfus arasında gelirin eşit dağılım durumunu (mutlak eşitlik) temsil etmektedir. Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaştıkça, gelir dağılımındaki eşitsizlik artmaktadır. 0 ile 1 arasında olan Gini katsayısı, lorenz eğrisi ve köşegen (mutlak eşitlik doğrusu) arasında kalan alanın mutlak eşitlik doğrusu altında kalan üçgenin alanın oranına eşittir (Investopedia, 2022).

Grafik 1.

Buna göre DB verileriyle Türkiye’nin 2002’de Kenya ile aynı olan 0,44 Gini katsayısı, 2005’te 0,38’e gerilemiştir (DPT, 2007: 11, 18). 2014’de Türkiye’de Gini katsayısı 0.393, toplam yoksulluk oranı (göreceli sınır) ise %8.8 olarak gerçekleşmiştir (İzgi & Alyu, 2018:993). 2019 verileri referans alınarak hazırlanan Türkiye’nin 2020 Gini katsayısı bir önceki yıla göre 0,015 puan artışı ile 0.410 olarak tahmin edilmiştir (TUİK, 2020, www.tuik.gov.tr). Eurostat verilerine göre AB ülkeleri içinde 0,410 Gini katsayısı en yüksek olan ülke Türkiye, 0,408 Gini katsayısıyla Bulgaristan ikinci Gini katsayısı ile ikinci en yüksek ülke olmuştur. AB-27 üye ülke ortalamasında Gini katsayısı 0,302 olarak belirlenmiştir (DİSK, 2020, https://disk.org.tr/).

2.2. Yoksulluk sınırı ve sürekli yoksulluk

Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) hesaplamalarına ve 2008’de TÜİK tarafından yayınlanan verilere göre, yetişkin bir kişinin harcaması gereken günlük kalori değeri en az 2.100 kalori olarak belirtilmiştir (İzgi & Alyu, 2018, s. 990). 1990 yılında DB, yoksulluğu hesaplamak ve ülkelerarasında karşılaştırmalar yapmak amacıyla “Satın Alma Gücü Paritesine (SAGP) göre kişi başı günlük 1 ABD doları yoksulluk sınırı oluşturulmuştur (Arabacı, 2019, s. 124). Mutlak yoksulluk olarak nitelendirilen ve kişi başı günlük yoksulluk sınırı, 2011 yılında bu rakam revize edilerek 1,90 ABD Doların altında yaşayan kişiler aşırı yoksul olarak kabul edilmiştir. Bu oran düşük ve orta gelirli ülkeler için 3,20 ABD Doları, yüksek ve orta gelirli ülkeler için ise 5,50 ABD Doları olarak tespit edilmiştir. (Çelik, 2020, s. 515). Bununla birlikte dört yıllık panel veri kullanılarak yoksulluğu daha uzun süreli yaşayan fertler için sürekli yoksulluk hesaplanmaktadır. Sürekli yoksulluk olarak nitelendirilen durum için hesaplama, genellikle son yılda ve önceki üç yılların en az ikisine yoksulluk riski taşıyanlar için yapılmaktadır. Türkiye’de 2018’de %12,7 olan sürekli yoksulluk oranı 2020’de %13,7 TÜİK’in “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasında” açıklanmıştır (TÜİK, 2020). Ülkeden ülkeye farklılık gösteren yoksulluk sınırı ise Türkiye’de gelir yoksulluğu içinde değerlendirmenin dışında farklı tanımlarla karşımıza çıkmakta ve özellikle işçi sendikalarının yılda birkaç defa yayınladıkları raporlarla açlık ve yoksulluk sınırları belirlenmektedir. Buna göre açlık sınırı, dört kişilik bir ailenin, yeterli ve sağlıklı beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcamaları olarak nitelendirilmektedir. Yoksulluk sınırı ise gıda harcamalarının yanı sıra giyim, konut kira, elektrik, su, yakıt, ulaşım, eğitim sağlık, vb. harcamaların toplam tutarını ifade etmektedir (TÜRK-İŞ, 2021). Yoksulluk sınırı veya yoksulluk riski eşiği eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirine göre dört ayrı yoksulluk sınırı eşiği %40, %50, %60 ve %70 şeklinde belirlenmiştir. Gelirinin medyan değerinin alındığı yoksulluk riski ölçümlerinde Türkiye’de yoksulluk risk eşiği %50, Avrupa’da ise %60 olarak alınmaktadır. (Aydın, 2019, s. 16).

AB genelinde yoksulluk ve sosyal dışlanmadan etkilenen nüfus oranını %22,5 olarak açıklanmıştır. Bu orana aylık geliri yoksulluk sınırı altında kalan maddi ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan ya da düşük ücretle çalışanlar da dahil edilmiştir. AB’nin en zengin ve güçlü ülkesi Almanya’da, ortalama gelirin %60’ın altında geçinmek zorunda olanların oranı 2017’de %16,1 olmuştur. Ancak Avrupa’daki yoksulluk tanımı Türkiye’deki tanımdan farklılık göstermektedir. 2016’da ayda 1.096 Euro’dan az kazanan bekârlarla ayda 2.302 Euro’dan az geliri olan iki çocuklu aileler “yoksulluk tehlikesi sınırı altında kalanlar” olarak

tanımlanmaktadır (Deutsche Welle, 2017). AB İstatistik Ofisi’nin (Eurostat) verilerine göre çalışanlarda 2008’de %8,8 olan yoksulluk riski 2018’de %9,5 olmuştur. Türkiye’de bu oran %12,8 iken çalışanlarda yoksulluk riski Romanya, Lüksemburg, İspanya ve Yunanistan’da daha yüksek olmuştur. Bu verilere ve değerlendirmelere göre AB ülkelerinde çalışan 10 kişiden 1’i, yoksulluk riski altında bulunmaktadır. (Euro News, 2020).

Tablo 1. Avrupa Birliği ve Türkiye’de toplam ve cinsiyete göre yoksulluk riski oranları
(2020 yılı)

	Yoksulluk oranı (%)			
	Toplam	Kadın	Erkek	Çocuk*
Türkiye	39,8	41	38,6	48,0
AB	21,4	22,3	20,4	23,2

*Tabloda çocuk 18 yaş altı olarak değerlendirilmiştir; ayrıca veriler 2018 yılına aittir. Kaynak: DİSK, (2021). “Covid-19 Döneminde Gelir Eşitsizliği Yoksulluk Raporu”, Ankara. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonuna (DİKS) (*Genel-İş Sendikası Araştırma Dergisi*, s. 10-11).

Yukarıdaki tabloda Covid-19 döneminde DİSK tarafından yayınlanan raporda gelir eşitsizliği nedeniyle Türkiye ve AB’de de yaşanan yoksulluk verileri yer almıştır (DİSK, 2021, s. 10-11)) AB toplam nüfusu 2019 yılı başında 513.500.000 kişi iken, bu sayı İngiltere’nin AB’den ayrılmasıyla 27 ülkeye düşen AB’de nüfus ise 447.000.000 olmuştur. (Euro News, 2020). Türkiye’de yoksul sayısı 2017’de 15.864.000 kişi iken bu oran 2019’da %8,4 oranında artarak 17.207.000 kişiye ulaşmıştır. Türkiye’de 2019’da 9.150 Amerikan Doları olan kişi başına düşen GSMH, 434 Amerikan Doları azalarak 2020’de 7.715 Amerikan Doları olmuştur. Bu durum AB ülkeleri ortalamasına göre 2019’da 46.639 Amerikan Dolarından 2020’de 43.023 Amerikan Dolarına düşmüştür. Türkiye kişi başına düşen yıllık milli gelir tutarı açısından AB ülkeleri arasında son sırada yer almıştır. (DİSK, 2021, s. 4-5).

Yukarıdaki tabloya göre yoksulluk riski cinsiyete göre değerlendirildiğinde Türkiye ve AB’de kadınların yoksulluk risklerinin erkeklere göre daha yüksek olmuştur. Bunun sebeplerinden biri kadınların yeterince istihdam edilmemeleridir. AB ortalamasına göre kadınların yoksulluk riski oranı Türkiye’deki kadınların yoksulluk riski oranının yarısına yakın, erkeklerde ise kadınlara göre bu oran daha az gerçekleşmiştir. Çocuk yoksulluk riski Türkiye’de diğer gruplara göre çok daha fazladır. Tablo 1’e göre Türkiye’de 18 yaş altındaki her 2 çocuktan biri yoksulluk riski altındadır. Bununla birlikte Türkiye’de 18-24 yaş aralığındaki gençlerin yoksulluk riski oranı %43 iken, bu oran AB üye ülke ortalamasında %28,1’dir. Çocuk ve genç yoksulluk riskinin düşük olduğu ülkelerde 18-64 yaş üstü yoksulluk riski oranlarının da daha düşük olduğu tespit edilmiştir. (DİSK, 2021, s.10).

DİSK'e bağlı Birleşik Metal-İş Sendikası "Açlık ve Yoksulluk Sınırı Ağustos 2020 Dönem Raporunda" Türkiye'de son 17 yılda açlık sınırının 5.4 kat arttığını belirtmiştir (BİSAM, 2021). Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) tarafından açıklanan Aralık 2021 dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için harcaması gereken (açlık sınırı) 4.013,26TL, yoksulluk sınırı ise 13.072,51TL olarak kamuoyuna duyurulmuştur (TÜRK-İŞ, 2022)). DB 2019 ve 2020 yıllarında kur krizi ve Covid-19 salgını nedeniyle Türkiye'de 2018'de 6.939.000 kişi olan mutlak yoksul sayısının 10.171.000 kişiye yükseldiğini açıklamıştır. Buna göre 2019'da %10,2 olan mutlak yoksul oranı 2020'de %12,2'ye yükselmiştir. Türkiye'de "Doğrudan Gelir Desteğinin (DGD)" düşük kalması nedeniyle, hükümetin "Kısa Çalışma Ödemesi (KÇÖ)", "Nakdi Ücret Desteği (NÜD)" ve "Sosyal Yardım Ödemesi (SYÖ)" ile mutlak yoksulluk oranının düşük tutulduğu DB tarafından belirtilmiştir. Ayrıca medyan gelirin %60'ı dikkate alınarak belirlendiği "Görelî Yoksulluk Oranı" 2019'da 21,3 olarak gerçekleşmiştir. (Deveci, 2021, s. 1). Tüketici Hakları Derneği (THD), TÜİK ve TÜRK-İŞ verilerini kullanarak hazırladığı raporunda Türkiye'de yaklaşık 16.000.000 kişinin aç, 50.000.000 kişinin yoksul olduğunu açıklamıştır. Türkiye nüfusunun 83.800.000 kişi olduğu dikkate alınarak hazırlanan raporda yalnızca 17.800.000 kişinin açlık ve yoksulluk sorunun olmadığı belirtilmiştir (Süzer, 2021, s.8).

2.3. Yüzdelerle dilimleme yöntemi

Ülkelerarası karşılaştırmalarda yaygın olarak kullanılan ve bireysel gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren YDY'de dilimleme yöntemi kullanılmaktadır. Bu amaçla mîli gelirden pay alan hane halkları ya da tüm bireyler, eşit yüzdelerle ayrılmakta ve en düşük gelirli yüzdelerle dilimden, en yüksek gelirli yüzdelerle dilime doğru bir sıralama yapılmaktadır. Bu sıralamada eşitsizliği ve pay dağılımında eşitsizlik söz konusudur. (Çalışkan, 2010: 98). Genellikle %20'lik 5 grup halinde yapılan değerlendirmede geliri en düşük en alt grupta, geliri en yüksek en üst grupların toplam gelirden aldıkları paylar belirlenmektedir.

Tablo 2. Türkiye'de %20'lik gruplar itibarıyla hane halkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı.

Anket yılı	2004	2009	2014	2020
Gelir referans yılı	2003	2008	2013	2019
Toplam	100	100	100	100
İlk %20 (En düşük)	6,0	6,2	6,2	5,9
İkinci %20	10,7	10,7	10,7	10,6
Üçüncü %20	15,2	15,3	15,2	14,9

Dördüncü %20	21,9	21,9	22,5	21,1
Beşinci (En yüksek)	46,2	46,0	46,5	47,5

Kaynak: Türkiye Ekonomisinde Haftalık Gelişmeler ve Genel Görünümler. Ankara Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2021. s.115; www.tuik.gov.tr. Erişim Tarihi: 17.12.2021.

Yukarıdaki tabloda yer alan en düşük gelir grubunun milli gelirden aldığı pay düşmüş yıllar içinde düşmüş, en yüksek gelir grubuna sahip grubun gelirin %47,5’ini aldığı ve bu payın yıllar bazında yükseldiği görülmektedir (CSBB, 2021, 115). 2003’de 2002 verileriyle, AB-25 ortalamasında en zengin %20’lik 1. %20) grubun yıllık kullanılabilir gelirden aldığı pay en yoksul %20’lik (5. %20) grubun aldığı payın yaklaşık 4,6 katı kadardır. Türkiye’de ise durum daha problemlidir. Çünkü Türkiye’deki en zengin %20lik grubun yıllık kullanılabilir gelirden aldığı pay en yoksul %20’lik grubun aldığı payın yaklaşık 10 katı düzeyinde olduğu tespit edilmiştir (DTP, 2006, s. 20). Gelir eşitsizliği arttıkça en zengin ve en yoksul kesimler arasındaki kazanç farkı çok büyümüştür. Türkiye, Avrupa ülkeleri içindeki gelir dağılımı arasındaki genişliğinin en fazla olduğu ülkedir. Eurostat verilerine göre 2019’da Türkiye’nin en zengin kesimi ile en yoksul kesimden %8,3 kat daha fazla kazanç elde etmiştir. AB üye ülke ortalaması açısından değerlendirildiğinde ise en yoksul kesim ve en zengin kesim arasındaki kazanç farkı 5 kat olarak açıklanmıştır (DİSK, 2021, s. 3).

2.4. İnsani gelişmişlik endeksi

Net bir tanıma sahip olmayan yoksulluk, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan mahrum kalma hali olarak nitelendirilmektedir. İGE açısından yoksulluk için pek çok kriter getirilmiştir. Sosyo-Ekonomik gelişmişlik düzeyini de belirleyen İGE Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılından beri her yıl yayınlanmaktadır. Endeksin değeri 0-1 arasında olup, 1’e yaklaşması insani gelişmişlik düzeyinin yüksekliğini, 0’a yaklaşımı ise düşük gelişmişlik seviyesini belirlemektedir. Buna göre ülkeler 0-0,499 arasında ise “Düşük İnsani Gelişmişlik”, 0-500-0,799 arasındaki ülkeler “Orta İnsani Gelişmişlik” ve 0,800-1 arasında yer alan ülkeler ise “Yüksek İnsani Gelişmişlik” kategorisinde değerlendirilmektedir. 2010 yılına kadar yaşam beklentisi, yetişkin okur-yazar oranı, okula devam süresi kişi başı gelir kriterleriyle belirlenen İGE’de değişiklikler yapılarak yine “Sağlık, Eğitim ve Gelir Endeksi” kriterleriyle ülkelerin gelişmişlikleri belirlenmiştir. Söz konusu başlıkların içeriği “Uzun ve sağlıklı bir yaşam için; Doğumda beklenen yaşam süresi”, “Bilgi için beklenen okullaşma yılı ve Ortalama okullaşma yılı”, “Kaliteli yaşam standardı için kişi başına GSMG” olarak değiştirilmiştir (Şeker, 2011, s. 8).

Tablo 3. Türkiye'nin cinsiyete dayalı gelişme endeksi (CDGE) değerleri (2018 yılı verileriyle 2019'da yayınlanmıştır)

K.E. Oranı	İGE değerleri		Doğumda beklenen yaşam süresi		Beklenen öğrenim süresi		Ortalama öğrenim süresi		Kişi başına düşen GSMH	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
0,924	0,771	0,834	80,3	74,4	15,9	16,9	6,9	8,4	15,921	34,137

Kaynak: Zor, A. (2020). İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 47: BM İGR Işığında Türkiye'nin İnsani Gelişme Düzeyinin Dünya İle Mukayeseli Analizi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. Cilt 15, (1), 80). GSMH, 2011 yılında sabitlenmiş uluslararası Dolar hesaplamasıyla belirlenmiştir (Altan, 2020, s. 77). 2019

Tablo 3'de İGE'de erkeğin puanının daha yüksek olduğunu, doğumda beklenen yaşam süresinde kadın için belirlenen değer daha yüksek olduğunu görülmektedir. Eğitimin içinde bulunma süresinin kadınlarda erkeklere göre daha az olduğu anlaşılmaktadır. Kişi başına düşen GSMH 'da kadınların, erkeklere düşen miktarın ancak yarısına yakın bir oranda aldıkları tespit edilmiştir. Türkiye, BM 2019 verileriyle açıklanan İGE raporuna göre 189 ülke arasında 54.sırada yer almıştır. Bu raporda ilk kez ülkelerin doğaya uyguladığı baskı endeksine de yer verilmiştir. Buna göre dünyada hiçbir ülke gezegene ağır baskı yaratmadan çok yüksek insani gelişmeyi sağlayamamıştır. Yukarıdaki tablodaki CDGE'de görüldüğü gibi kadınların İGE'si ve öğrenim süreleri erkeklere oranla daha düşüktür. Ayrıca kadınların, GSMH'dan aldıkları pay ise erkeklerin aldığı payın yarısına yakındır. Bu durumdan kadının istihdamın içinde yeterince yer almadığını anlaşılmaktadır. 15 yaş ve üstü işgücü piyasasına katılım oranı 2018 verileriyle kadınlarda %33,5 iken bu oran erkeklerde %72,6 seviyesindedir. Benzer eşitsizliği Türkiye Büyük Millet Meclisindeki %17,5'lik kadın vekil oranında da görülmemektedir (Altan, 2020, s. 80).

2.5. Çeşitli kriterlere göre yoksulluk

Türkiye'de 2017'de (medyan %50) 3.493.000 çalışan yoksul sayısına 2019'da (medyan %60) 500.000 kişi daha eklenmiş ve sayı 3.999.000 kişiye ulaşmış çalışan yoksulluk oranı da 2019'da %14,4 olmuştur. Covid-19 salgınıyla birlikte kısa çalışma ödeneği ve ücretsiz izin ödenekleri gibi seçenekler nedeniyle 3.737.831 kişi daha çalışan yoksul sayısına eklenince, çalışan yoksul sayısı toplam 7.700.000'e yükselmiştir. Söz konusu çalışanlar yeni çalışma koşulları ve ödenekleri nedeniyle ciddi gelir kaybı ile karşı karşıya kalmışlardır. Ücretsiz izin ödeneği verilip çalışma hayatından çekilmek zorunda bırakılan işçilere ayda asgari ücretin yüzde %50'sine tekabül eden 1.068.000 Türk Lirası (TL), kısa çalışma ödeneğinden yararlandırılan işçilere asgari ücretin %66'sına denk gelen 1.547.000 TL ve işsizlik sigortası ödeneğinden

yararlanan işçilere ise ayda asgari ücretin %52’sine karşılık gelen 1.212.000 TL ödemeler yapılmıştır (DİSK, 2021, s. 7). 2019-2020 tarihleri arasında sosyal yardımlara muhtaç yoksul ailesi sayısı 3.383.000 iken bu sayı 2021’de 6.630.000 aliye yükselmiştir (“Türkiye’de yoksul aile sayısı ikiye katlandı”, 2021).

Tablo 4. Türkiye’de işsizlik sigortası fonu ödeneklerinden yararlanan işçi sayısı (2020)

İşsizlik sigortası ödeneğinden faydalanan kişi sayısı	207.263
Kısa çalışma ödeneğinden faydalanan kişi sayısı	1.238.814
Ücretsiz izin ödenmesi	2.291.754
Toplam	3.737.831

Kaynak: İŞKUR, (2020). İşsizlik sigortası fonu bülteni. *Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü*, www.iskur.gov.tr. Erişim: 15.11.2021.

Tablo 5. Çeşitli Kriterlere Göre Gıda ve Gıda Dışı Harcamalar Bakımından En Yoksul Kesimler.

	Yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kırda yaşayan	34,3	37,3	40,0	33,0	32,0	32,2	34,6
Kadın	27,2	28,3	26,0	21,0	-	-	-
Okur-yazar olmayan	41,1	42,4	45,1	37,8	33,7	34,8	39,6
Ataerkil veya geniş aile	34,3	32,7	32,0	27,3	20,2	24,3	21,8
Tarım sektöründe çalışanlar	36,4	39,9	40,9	37,2	33,9	30,2	38,0
Yevmiyeli ve ücretsiz aile işçileri(1)	45,0	43,1	38,7	34,5	32,0	27,6	32,0
Genel yoksulluk oranı (Gıda ve gıda dışı yoksulluk)	27,0	28,1	25,6	25,6	20,5	18,6	17,1

Kaynak: DPT, (2005). *2006 yılı programı*. Sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005, Uzun vadeli strateji (2001-2023). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 91 (2006 yılı programı, Sekizinci beş yıllık kalkınma planı sürecinde hazırlanan 2011-2023 ve orta vadeli program (2006-2008) esas alınarak hazırlanmıştır.). (1) 2002, 2003 yılına ait veri yevmiyelilere, 2004,2005,2006,2007, 2008 yılına ait veri ise ücretsiz aile işçilerine aittir. DPT, (2007). *2007 yılı programı*. Dokuzuncu beş yıllık kalkınma planı. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 205. DPT. (2010). *2010 yılı programı*. Dokuzuncu beş yıllık kalkınma planı (2007-2011). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 219.

Yukarıda tablo 5’de yer alan verilere göre yoksullukla ilgili 2002-2008 döneminde kırdaki yaşayanların oranının düşme sebebi, kentlere göçün artmasıdır. Kırsal kesimden kente göç eden tarım kesiminde çalışanlar daha çok hizmet sektöründe yevmiyeli olarak istihdam edilmiştir. Bu sektörde yevmiyeli olarak çalışanların yoksulluk oranı 2002’de %45, 2004’de 37,5 olarak gerçekleşmiştir. Yoksulluk riskiyle karşı karşıya olan kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürllüer ve kente göç edenlere yönelik eğitim, kültür ve sağlık hizmetlerine olan ihtiyaçları devam ettiği “Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında” açıklanmıştır (DPT, 2006, s. 43). Ayrıca diğer yoksullar içinde okur-yazar olmayanların oranı düşmüş görünmekle birlikte yüksektir. Yoksulluk oranı genellikle eğitim seviyesi düşük olanlar, yevmiyeliler, ücretsiz aile işçileri, tarım sektöründe çalışanlar ile geniş aileler içinde yaşayanlarda oldukça yüksektir.

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle tarih boyu göç yolu olmuş, göçmen ve sığınmacı barındırmış bir ülkedir. 2011’de Suriye’de başlayan savaş nedeniyle ülkesinden başka ülkelere giden sığınmacıların sayısı 5.500.000 kişiye ulaşmıştır. Sığınmacılar genellikle yakın coğrafyada yer alan başta Türkiye olmak üzere Ürdün ve Lübnan’a gitmişlerdir. Türkiye 2015’de dünyanın en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir. Yaklaşık 3.500.000 Suriyeli sığınmacının yanı sıra Türkiye, uluslararası koruma başvurusu yapan ve bu süreçte Türkiye’de kalan toplam 462.000 Afganlı, İranlı ve Somalilileri ülkede barındırmıştır. 2013 göç politikalarının yürütülmesi kurul kararlarının takip edilmesi, göçmenlerle ilgili uyum süreçleri dahil korumaya ilişkin işlemlerin yürütülmesi düzensiz göçle mücadele edilmesine katkı sağlamak için kolluk birimleri ve ilgili kamu kurumları arasında koordinasyonun sağlanması, insan ticareti mağdurlarının korunması dahil pek çok göçle ilgili konuda çalışmalar yapmak üzere yılında T.C. İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdari Başkanlığı (GİGM) kurulmuştur. Bünyesinde Yabancılar Dairesi Başkanlığı, Uluslararası Koruma Dairesi Başkanlığı, İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Başkanlığı, Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı, Uyum ve İletişim Dairesi Başkanlığı, Bilgi Teknolojileri Başkanlığı, Dış İlişkileri Daire Başkanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, İnsan Kaynakları Dairesi Başkanlığı, Destek Hizmetleri Başkanlığı ve Eğitim Hizmetleri Başkanlığı olmak üzere 12 hizmet birimi bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye’de “Yabancı Uyrukluları Koruma Kanunu” çıkarılmıştır (KB, 2018, s. 1, 35).

Mart 2016 tarihinde AB-Türkiye Bildirisi doğrultusunda AB, Türkiye’de bulunan Mülteciler için Mali Yardım Program (FRIT) kapsamında Suriyelilerin ve bölgelerinden kaçanların sağlık, eğitim, koruma ve sosyal-ekonomik refahına katkı sağlamak için verdiği 4.100.000 Euro aşkın tutarla Türkiye’ye yardımda bulunmuştur (ABTD, 2021).

3. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele

Yoksulluğun ortaya çıkışı konusundaki temel sebepler ülkeler bazında benzerlikler göstermektedir. Bunlar; Üretimin yetersizliği, doğal koşullardaki olumsuzluklar, nüfus artış hızı ve artan göç hareketleri, siyasi istikrarsızlıklar ve yanlış vergi ve borç politikaları, borçlanma sonucu ortaya çıkan yüksek faiz oranları, kamu harcamalarındaki hatalar ve eksiklikler, piyasada tekelleşme, enflasyon ve işsizlik ile eğitim politikalarının yetersizliğidir (Ersungur ve Topcuoğlu, 2014, s. 11) Uluslararası belgelerde yoksulluğun, sosyal dışlanmanın olmaması için ülkelerin önlemler alması belirtilmiştir. Bunlardan Türkiye’nin de taraf olduğu ASS’nın 30.maddesinde “Toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkı” başlığı altında yer almıştır. Bu maddede sözleşmeyi imzalayan devletlere sorumluluk yükleyerek,

‘toplumsal dışlanma ve yoksulluk’ içinde yaşayan ya da yoksul duruma düşme tehlikesi bulunan kişilerin ve ailelerinin korunmasına yer verilmiştir. Ayrıca aynı maddede alınması gereken önlemler belirtilmiştir. Bu önlemler, söz konusu kişi ve ailelerin istihdam, konut, eğitim-öğrenim, kültür ile sosyal ve tıbbi yardım olanaklarına kolayca ulaşmalarının sağlanması (T.C. RG, 22.04.2007)

Türkiye’nin AB ile ilgili olumlu gelişmelerin olduğu 2000 yılı sonu itibariyle toplam nüfusu 65.784.000 kişidir. Türkiye’de, 2000 yılında mutlak yoksunluk içinde yaşayan kişilerin nüfusa göre oranı %8, ekonomik açıdan yoksulluk riski altında bulunanların oranı ise %24 olmuştur. Bunlardan mutlak yoksulluk durumunda olan kişilerden %95’inin eğitim düzeyleri ilkökul ve okuma-yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. Çalışan kesim içindeki en yoksullarını %50’lik oran iye ücretsiz aile işçileri oluşturmaktadır. Ekonomik faaliyet içinde yer alan en geniş yoksul kesimi, %75,5’lik oranla tarım ve ormancılık ile uğraşanlar meydana getirmektedir. Sosyal devlet anlayışının giderek terk edildiği Türkiye’de gelir eşitsizliği yoksulluğu arttırmıştır (DPT, 2000, s.125, 127). Bununla birlikte toplumun bazı kesimleri, sağlık, eğitim hizmetleri ve kültürel olanaklardan, bilgi-iletişim teknolojilerinden yararlanmada olduğu gibi, üretim etkinlikleri içinde ve karar alma süreçlerinde yer almada sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Bu kesim, özellikle tarım sektörü ile güvencesiz işlerde çalışanların yer aldığı eğitimsizler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve özürlülerden oluşmaktadır. Türkiye, her alanda işbirliği yaparak Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve ekonomik alanda gelişimini sağlamak için AB’ye entegre olmak istemiştir. Genç nüfusa sahip Türkiye’nin AB’ye katılımıyla uzun dönemde AB ekonomisine, istihdamına önemli katkı sağlayacağı beklenmektedir (DPT, 2007, s. 7).

Bu amaçla Türkiye, AB üyesi olmak için yapmış olduğu başvurunun sonucunu 10-11 Aralık 1999) Helsinki’de toplanan AB zirvesinde almıştır. 8.3.2001 AK kararıyla Türkiye, aday ülkeler içine alınmış, Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) hazırlamıştır. Bu belgede Türkiye’nin üyelik için kabul etmesi gereken ilkeler, öncelikler, ara hedefler koşullara yer almıştır. Ayrıca komisyon 2000 yılı İlerleme Raporu (İR) ile Türkiye’nin üyelikle ilgili yapması gereken önemli alanlar belirlenmiştir. Bununla birlikte Türkiye’nin katılım sürecinde topluluktan yardım alabilmesi için Kopenhag Kriterlerini yerine getirilmesi koşulu getirilmiştir (AB Başkanlığı, 2021).

Bu belgeler doğrultusunda Türkiye, AB uyum çalışmaları kapsamında “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” uygulamasını 2006 yılında hayata geçirmiştir. Bu uygulamayla Türkiye, gelirin hane halkı ve fertler arasındaki dağılımı ortaya koymak istemiştir. Bu amaçla insanların

yaşam koşullarını sosyal dışlanmışlıklarını ve yoksulluklarını gelir faktörüyle her yıl “panel anket” tekniği kullanılarak ölçülmesi planlamıştır. Bu araştırma ile Türkiye, AB ülkeleriyle karşılaştırılabilir gelir dağılımı, gelire göre görece yoksulluk, yaşam koşulları ve sosyal dışlanma konularında veri üretmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda TÜİK, “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” raporunu yıllık sonuçlarıyla kamuoyuna açıklamaktadır (TÜİK, 2020).

4. Türkiye'nin Yoksulluğu Sona Erdirme Hedefleri

Türkiye'nin planlı kalkınması amacıyla beş yılda bir hazırladığı planlardan olan “Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (2007-2013)” yoksulluk ve gelir dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi ve yaşam kalitesinin yükselmesi için alınacak önlemler açıklanmıştır. Buna göre gelir dağılımındaki yoksulların aleyhine olan dağıtımın, onların lehine olacak şekilde düzenlenmesi ilk hedeftir. İkinci hedef ise sosyal güvenlik sistemini, sosyal risklere karşı toplumun her kesimine güvence sağlayacak duruma getirmektir. Bununla birlikte yoksulluğu azaltmaya yönelik olarak, yoksul kesimin üretici duruma geçmesini sağlamak diğer önemli bir faktördür. Alınacak önlemler içinde daha çok yoksul kesimin içinde olduğu kayıt dışı çalışanların sosyal güvenlik sistemi kapsamına almak, yoksul kesimler için ekonomik faaliyetleri çeşitlendirecek çeşitli gelir getirici projeleri desteklemek ve özellikle kırsal kesimde ve az gelişmiş bölgelerde girişimciliği teşvik etmek yer almıştır. (DPT, 2006, s. 88-89).

Yoksulluğun azaltılmasını, yaşam kalitesinin yükseltilmesini, gelir dağılımının iyileştirilmesini sağlamak amacıyla On Birinci Kalkınma Planında yürütülecek politikalar ve alınacak önlemler belirtilmiştir. Buna göre sosyal yardımlarla geçimini sürdürmekte olan kesimlerin üretimde istihdam edilmesine yönelik programların hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca insanı merkeze alan sosyal politikalar çerçevesinde sosyal hizmetlerin çeşitlendirilip, yerel yönetimlerle işbirliği yapılarak, yaygınlaştırılacağı da planda yer almıştır. Bu amaçla planlamada 2018'de 0,405 Gini katsayısının 2023'de 0,38; 2018'de %20,1 olan eşdeğer hane halkı kullanılabilir geliri medyan değeri %60 yoksulluk sınırına göre “Görel Yoksulluğun”. 2023'de 18,0; 2018'de 7,5 olan en yüksek gelire sahip %20'lik (P20) nüfus kesiminin gelirinin. en düşük gelire sahip %20'lik nüfus kesiminin gelirine oranının (P80) 2023'de 6,5 olması hedeflenmiştir (CB SBB, 2019, s. 147-148).

Benzer ifadelerin yer aldığı “Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)” döneminde yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin durumlarının iyileştirilmesi için ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, mutlak yoksulluğun sorun olmaktan çıkarılması ve görece yoksulluğa

odaklanması temel hedefler olarak belirlenmiştir. Bu amaçla yoksulluğun nesiller arasında aktarımının önlenmesi için özellikle eğitime ve temel kamu hizmetlerine erişimde fırsat eşitliğinin güçlendirileceği, sosyal hizmetler ve yardımlar alanında daha bütüncül bir hizmet vermek için Aile sosyal Destek Programı (ASDEP) modeli uygulanacağı ve yoksul kesimin istihdam edilmesine yönelik çalışmalar yürütüleceği ve üretken duruma geçirilmesine yönelik programlar geliştirileceği planda belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, (KB), 2013, s. 43-44).

Türkiye yoksulluğu bitirmek ve her yerde sona erdirmek için 2030 yılına kadar uzun süreli hedefler belirlemiştir. Bu hedeflerden birincisi DB tarafından belirlenmiş olan ve aşırı yoksul kesimi tanımlayan günlük 1,25 ABD Dolarından daha az gelirli yoksulluğu ortadan kaldırmak. ikincisi yoksulluk tanımı içinde yer alan her yaştan erkek, kadın ve çocuk oranlarını en düşük seviyeye indirmek için ulusal koşullara uygun sosyal koruma sistemleri ve önlemlerini almak, üçüncüsü yoksullar dahil olmak üzere tüm erkek ve kadınların ekonomik kaynaklara, temel hizmetlere, doğal kaynaklara, uygun yeni teknolojilere ve mali hizmetlere erişimlerinde eşit haklara sahip olmalarını olanaklı hale getirmek, dördüncüsü ise yoksulluğu sona erdirmek için yatırımları hızlandırmak bunun için ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde politikalar oluşturmaktır (CB SBB 2019, s. 11).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşmenin etkisiyle Türkiye’de yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle toplumun her alanında önemli problemler meydana gelmiştir. Siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik krizler, IMF ve DB gibi yapıların Türkiye için hazırladıkları çeşitli programlar neticesinde ülkede işsizlik artmış, istihdam alanları daralmış, gelir dağılımı bozulmuş, İGE’de Türkiye gerilere düşmüştür. IMF ve DB, Stand-by anlaşması çerçevesinde oluşturulan ve Türkiye’nin uygulamaya koyduğu istikrar programlarını desteklemiştir. IMF’nin Türkiye’de ekonomide yapısal dönüşümlerle ilgili hükümet politikalarını desteklerken bu politikalardan etkilenen, yoksullaşan halk ihmal edilmiştir. Bu durumda da DB devreye girerek yoksullukla mücadele programlarını hayata geçirmiştir. Hükümetler bu programlarla ülkenin dezavantajlı durumunda olan halkla etkileşime girmiştir.

Türkiye uzun yıllardır Batıyla bütünleşmek için verdiği mücadele neticesinde AB için olumlu haber 1999 Helsinki Zirvesinden gelmiştir. Adaylık başvurusu kabul edilen ve AB ile ilişkilerini adaylık çerçevesinde yürütülen politikalarla Türkiye’nin kalabalık ve genç nüfusuyla AB’nin ekonomisine katkı sunacağını düşünmüştür. Zira çeşitli politikalar neticesinde işsizliğin başta tarım sektöründe olmak üzere giderek artması özellikle kadın işsizliğini çözümsüz hale

getirmiştir. 15 yaş ve üstü kadınların yaklaşık %65'inin çalışma hayatının içinde olmaması nedeniyle gelir yokluğundan kaynaklı cinsiyete dayalı bir yoksulluk meydana gelmiştir. AB'ye üyelik sürecinde çeşitli kriterleri yerine getirmek zorunda olan Türkiye'deki eğitim seviyesi kadınlarda 6,9 iken erkeklerde 8,4 olmuş ve AB ortalamasının gerisinde kalmıştır. Bu nedenle genellikle vasıfsız olan kadınların, kendilerine iyi gelir getirecek işlerde çalışmaları mümkün olmamıştır. Toplumda kadına biçilen rollerin etkisiyle de geniş ailelerde yaşayan kadınlar çoğunlukla ücretsiz aile işçisi konumundadır ve bu durum kadın yoksulluğunu daha da derinleştirmektedir. Kadınların yanı sıra Türkiye'de 18 yaş ve altı çocukların ikisinden biri yoksuldur ve bu sayı AB'deki aynı gruptaki çocuk sayısının iki katıdır. 2019 verileriyle Türkiye'de yoksul oranı %39,8, AB'de ise %21,4, GSMH ise 7.715 ABD Doları olmuştur. Bununla birlikte gelir dağılımındaki eşitsizlik, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkı gibi sorunlar Türkiye'nin yoksullukla ilgili önemli sorunları arasında yer almaktadır. %20'lik dilimlere göre en alttaki %20'lik dilimle, en üstteki %20'lik dilim arasındaki fark AB'de 4,5 kat iken Türkiye'de yaklaşık 10 kattır. Açlık sınırının son 17 yılda 5,4 kat arttığı Türkiye'de Covid-19 salgınıyla mutlak yoksul oranı %12,2'ye, göreceli yoksulluk ise %21,3'e yükselmiştir. 2000'li yılların başından itibaren gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucu istihdam olanaklarının azalması, salgın hastalığın etkisiyle yaşanan iş kayıpları, eleman azaltma politikaları işsizliğin artmasına sebep olmuş, işsizlerin oranı resmi rakamlarla %11'4'e çıkarmıştır.

Devletin çözüm olarak ürettiği Kısa Çalışma Ödemesi, Nakdi Ücret Desteği, Sosyal Yardım Ödemesi gibi yardımlar yoksulluk sorununu kalıcı olarak ortadan kaldırmamaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin yoksullukla mücadele için kalıcı çözüm sağlayacak politikalara ihtiyacı vardır. Gelir dağılımındaki eşitsizliği giderecek çözümler üretilmelidir, bölgesel gelişmişlik farkı giderilmeli, tarım ve sanayi yatırımlarına ağırlık verilmeli istihdam olanakları her bölgede artırılmalıdır. Öncelikle ülkedeki mutlak yoksulluk ortadan kaldırılmalıdır. Her üç üniversiteli mezundan birinin işsiz olduğu Türkiye'de üniversiteler ve bölümlerin ülkenin planladığı kalkınma stratejilerine göre açılması ve gençlerin ülke ihtiyaçları doğrultuda yetiştirilmesi önemlidir. Türkiye genç nüfusuyla önemli insan sermayesine sahiptir. Bu nedenle yaşlı nüfusa sahip olan AB ile ilişkilerde bu durum göz önünde bulundurulmalı, AB ile gerçekleştirilecek ekonomik, siyasi ve sosyal uyum çerçevesinde AB'nin uluslararası şirketleri Türkiye'de yatırım yapabilir, malların ve emeğin serbest dolaşımı ile yoksullukla mücadelede etkisi artırılabilir.

AB ülkelerinden IMF ile Stand-by anlaşması yapanlar olmuştur. Bütünleşik yapı içinde olan bu ülkeler aynı zamanda AB'den ekonomik destek de almaktadırlar. Bu nedenle bu ülkelerin

şartları Türkiye’den farklı olduğundan IMF tarafından ayrı istikrar programları önerilmiştir. AB üyesi olmayan Türkiye’nin IMF ve DB ile yaptığı anlaşmalardaki şartlar Türkiye’deki yoksulluğun azalmasındaki etkisi düşük olmuştur. Ancak, Türkiye’nin sahip olduğu genç nüfus çağıın gereklerine göre ve ülke ihtiyaçlarına göre planlanması çok önem arz etmektedir. Diğer yandan yaşanmakta olan Avrupa için Türkiye, genç nüfusu, büyük ekonomisi ve bölgesel özelliği nedeniyle AB için önemli bir ülkedir. Bu nedenle küreselleşmenin belirleyicilerinden AB ile Türkiye arasında işbirliğinin çok yönlü olarak geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece küreselleşmenin diğer belirleyicileriyle ilişkiler üyesi olunan bir yapı üzerinden yapılacağından, Türkiye’den hayata geçirilmesi istenen programlar, diğer üye ülkeler düzeyinde gerçekleştirilmesi mümkün olacaktır. Zira AB, IMF ve DB Türkiye ile ilişkilerinde Katılım Ortaklığı Belgelerinde, İlerleme Raporlarında ve Gözden Geçirme Raporlarında benzer tavsiyeler görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M. (2013). Ekonomik küreselleşmenin Türkiye ekonomisine etkileri. *Kırgızistan, Akademik Bakış Dergisi*, (35), 1-20.
- Altan, R. (2020)). 2019 BM İGR ışığında Türkiye'nin insani gelişme düzeyinin dünya ile mukayeseli analizi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (5)1,75-85.
- Avrupa Birliği Başkanlığı. (2021). Temel belgeler. <https://www.ab.gov.tr/temel-bel>. Erişim tarihi: 12.12.2021.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2021). Türkiye'deki mülteciler için mali yardım programı ara değerlendirmesi: AB desteği, bölgedeki çatışma ortamından kaçan Suriyeli ve diğer (Göçmenlerin) refahına önemli katkı sağladı. Avrupa Birliği Delegasyonu. https://www.eeas.europa.eu/delegations/turkey/t%C3%BCrkiye%E2%80%99deki-m%C3%BClteciler-i%C3%A7in-mali-yard%C4%B1m-program%C4%B1-ara-de%C4%9Ferlendirmesi-ab-deste%C4%9Fi_tr (Erişim tarihi: 04.02.2022).
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu (ABTD). (2021). Türkiye'deki mülteciler için mali yardımı ara değerlendirmesi: AB desteği bölgedeki çalışma ortamından kaçan Suriyeli ve diğer (göçmenlerin) refahına önemli katkı sağladı. Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, https://www.eeas.europa.eu/delegations/turkey/t%C3%BCrkiye%E2%80%99deki-m%C3%BClteciler-i%C3%A7in-mali-yard%C4%B1m-program%C4%B1-ara-de%C4%9Ferlendirmesi-ab-deste%C4%9Fi_tr Erişim tarihi: /04.02.2022
- Açıkgöz, R. & Yusufoglu, Ö.Ş. (2012). Türkiye'de yoksulluk olgusu ve toplumsal yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 76-117.
- Arabacı, R.Y. (2019). Dünya bankasının yeni uluslararası yoksulluk sınırları ve küresel yoksulluğun yeniden değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9 (1), 2146-4839.
- Argun, F. (1999). Avrupa sosyal şartı ve Avrupa insan hakları ve ana hürriyetleri korumaya dair sözleşmenin milletlerarası hukuk açısından değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (2), 395-418.
- Aydın, K. (2019). Avrupa Birliği ve Türkiye'de yoksulluk riski ve sosyal dışlanma. *Kocaeli üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 2(38), 12-31.
- Bakan Okuyan, iş güvencesi AB'ye karşı bir taahhüttür. (2002, 20 Mart), *Milli Gazete*, 6.
- Baykal, H. vd. (2005). Küreselleşme ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine uyum, yönetimi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), s. 1-50.
- Birleşik Metal İş Sınıf Araştırmaları Merkezi (BİSAM). (2020). Açlık ve yoksulluk sınırı ekim 2020 dönem raporu. <https://www.birlesikmetal.org/index.php/en/86-guncel/basin-aciklamasi/1599-bisam-10-2>. Erişim tarihi: 04.02.2022.
- Collier, P. & David. D, (editors) (2002). Globalization, Growth and Poverty: Building an Inclusive World Economy. *World Bank and Oxford University Press*, 1–113.
- Çalışkan, Ş. (2012). Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. sosyal siyaset konferansları, (59), 89- 132. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9313>, Erişim tarihi : 30.12.2021.
- Çalışkan Ş. (2021). Türkiye ekonomisinde haftalık gelişmeler ve genel görünüm. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1-115. www.sbb.gov.tr, Erişim tarihi: 1.11.2021.

- Çelik, İ. (2020). Yoksulluk ve yoksulluk göstergeleri: Türkiye ve OECD ülkeleri üzerine bir karşılaştırma. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 510-532.
- Deveci, E. (2021). Dünya Bankası: Türkiye’de mutlak yoksul sayısı 3,2 milyon kişi arttı. <https://www.sozcu.com.tr/2021/ekonomi/dunya-bankasi-turkiyede-mutlak-yoksul-sayisi-32-milyon-kisi-artti-6401042>. Erişim tarihi; 11.12. 2021.
- Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu. (DİSK) (2020). Açlık ve yoksulluk sınırı ağustos 2020 dönem raporu, Birleşik Metal-İş Sendikası. <https://www.birlesikmetal.org/index.php/tr/guncel/basin-aciklamasi/1555-aclik-veyoksulluk>. Erişim tarihi : 29.12.2021.
- DİSK.(2020). Türkiye gelir eşitsizliğinde Avrupa birincisi. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi, Araştırma Bülteni, <https://arastirma.disk.org.tr/?p=6970>. Erişim tarihi: 30.12.2021.
- DİSK. (2021). Covid-19 döneminde gelir eşitsizliği yoksulluk raporu, *Genel-İş Sendikası Araştırma Dergisi*, 1-12.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2000). *2001 Yılı programı, sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005)*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Matbaası.
- DPT. (2003). *Türkiye’nin Avrupa Birliğine katılım sürecine ilişkin 2003 yılı ilerleme raporu*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı.
- DPT. (2005). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005) ve uzun vadeli strateji (2001-2023) 2006 yılı programı*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Matbaası.
- DPT. (2007). Gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyonu raporu. Dokuzuncu kalkınma planı 2007-2013. *T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yay. No. DPT 2742, ÖİK:691, 1-101*.
- DPT. (2007). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2007 Yılı Programı*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Matbaası
- DPT. (2010). *Dokuzuncu beş yıllık kalkınma planı (2007-2011)*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- Deutsche Welle (DW). (2017). Zengin Almanya’da yoksulluk çekenler. <https://www.dw.com/tr>. Erişim tarihi: 15.12.2021.
- Eğilmez, M. (2018). Değişim sürecinde Türkiye: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e ekonomik bir değerlendirme. *Remzi Kitapevi*.
- Ersungur, Ş.M., Topcuoğlu, A. (2014). Kalkınma planlarının yoksulluğu azaltmadaki etkisi üzerine bir analiz, *Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 299-317.
- Euronews. (2020). Avrupa’da çalışandan 1’i yoksulluk riski altında, Türkiye’de durum ne??" <https://tr.euronews.com/2020/02/04/>, Erişim tarihi:14.12.2021.
- Göktere, F. (2001). Küreselleşmeye Genel Bir Bakış. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 1.1.
- Giovanni, J. Di, et al. (2008). Policy Communication Division of the External Relations Department of International Monetary Fund,. *Issues Brief - Globalization: A Brief Overview*. 1–8.

- Harvey, D. (1995). Globalization in Question. *A Journal of Economics, Culture & Society*, 1-17.
- İnan, M. ((2019). IMF istikrar politikaları ve stand-by Anlaşmalarını gerekli kılan nedenler açısından Türkiye IMF ilişkileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 591-640.
- The Investopedia Team. (26 Jan. 2022). Lorenz curve. Edited by Eric Estevez, *Investopedia*, www.investopedia.com/terms/l/lorenz-curve.asp. Access day: 08 September, 2023).
- İzgi, B.B. & Alyu, E. (2018). Yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliği: OECD ve AB ülkeleri panel veri analizi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (3), 988-996.
- Kalkınma Bakanlığı (KB). (2013). *Onuncu kalkınma planı*. T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- KB. (2018). Dış göç politikası on birinci kalkınma planı özel ihtisas komisyonu raporu. *T.C. Kalkınma Bakanlığı*, 1-83.
- Kızıler, N. (2017) Türkiye’de yoksullukla mücadele ve sosyal transfer harcamaları. *Journal of Life Economics*, 4 (1), 77-100.
- McGrew, A. G. (1998). The globalisation debate: Putting the advanced capitalist state in its place. *Global Society*, 299–321.
- Öztürk, Ç. (2009). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluk ve kadınlar. *Journal of Yaşar Universty*, 3(11), 2661-2698.
- Programın bedeli 120 bin işsiz. (2001, 14 Şubat). *Akşam*, 1, 5.
- Strandell, H, & Pascal Wolff, (editors). (2017). *Globalisation patterns in EU trade and investment*. Publications Office of the European Union, 2017.
- Süzer, E. (2021). 66 milyon kişi aç ve yoksul. Sözcü, <https://www.sozcu.com.tr/2021>. Erişim tarihi: 04.02.2022.
- T.C. Resmî Gazete (T.C. RG). (1982) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 17844, 20.10.1982.
- T.C. RG. (2006), Dokuzuncu beş yıllık kalkınma planı, 26215, 01.07.2006.
- T.C. RG. (2007). (Gözden Geçirilmiş) Avrupa sosyal şartı 3 Mayıs 1996 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/22>. Erişim tarihi: 12.12.2021.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (CB SBB). (2019). Sürdürülebilir kalkınma amaçları değerlendirme raporu. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, 1-286.
- Şeker S.D. (2011). Türkiye’nin insani gelişme endeksi ve endeks sıralaması analizi. *T.C. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü*, 1-39.
- Tomlinson, J.(2006). Research Seminar Series. *Institute of Asia-Pacific Studies, Globalization and Culture*, 2006, 1–11.
- Topgöl, S. (2013). Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14, (1), 277-296.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). Gelir ve yaşam koşulları araştırması metodolojisi hakkında genel açıklama. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten>. Erişim tarihi: 30.10.2021.
- TÜİK. ((2021). Dış ticaret istatistikleri, Temmuz 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index>, Erişim tarihi: 06.01.2022.

- Türkiye’de yoksul aile sayısı ikiye katlandı. (2021, 29 Ekim). *Gazete Duvar*.
<https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiyede-yoksul-aile-sayisi-ikiye-katlandi-haber>.
Erişim tarihi: 04.02.2022.
- Türkiye İş Kurumu (İŞKUR). (2020). İşsizlik sigortası fonu bülteni. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, www.iskur.gov.tr, Erişim tarihi: 15.11.2021.
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), (2020). Haziran haber bülteni: Açlık ve yoksulluk sınırı, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, <http://www.turkis.org.tr>. Erişim tarihi: 30.12.2021.
- TÜRK-İŞ. (2021). Aralık 2021 Açlık ve Yoksulluk Sınırı. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu. <https://www.turkis.org.tr/aralik-2021-aclik-ve-yoksulluk> Erişim tarihi: 04.02.2022.
- The World Bank. (2005). Özelleştirme Sosyal Destek Projesi 2. <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P094167>. Erişim tarihi: 06.09.2023.
- Zor, A. (2020). İnsani gelişme endeksi ve Türkiye. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 38-52.